

Motion till riksdagen
2012/13:Fi212

av Jonas Sjöstedt m.fl. (V)

En välfärd fri från kommersiella intressen

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	2
4	Avkommersialisering för ökad kvalitet	3
5	Så skapar vi en välfärd fri från kommersiella intressen	4
5.1	Inga skattemedel till vinstsyftande företag	5
5.2	Vård skola och omsorg där den behövs	7

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att den grundläggande principen vid fördelning av skattemedel till vård, skola och omsorg ska vara att detta sker efter människors behov och inte efter företags möjligheter till lönsamhet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att det i kärnverksamheten inom vård, skola och äldreomsorg inte ska vara möjligt för vinstsyftande företag att bedriva verksamhet med skattemedel.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en vinstbegränsning bör införas som innebär att eventuell icke-offentlig verksamhet som huvudregel ska bedrivas av aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning enligt 32 kap. aktiebolagslagen, alternativt av ideella aktörer och/eller icke vinstdrivande kooperativ.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en ändring av 32 kap. aktiebolagslagen och konsekvensändringar i berörda delar av skollagen och hälso- och sjukvårdslagen.
5. Riksdagen beslutar att lagen (2008:962) om valfrihetssystem samt berörda delar i skollagen och hälso- och sjukvårdslagen upphävs.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ändringar i skollagen om hälso- och sjukvårdslagen så att huvudmannen för en välfärdsverksamhet ska besluta när och var icke-offentliga aktörer får etableras.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att det ska vara fråga om ett aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning enligt 32 kap. aktiebolagslagen, alternativt en ideell aktör, när en icke-offentlig aktör etableras.

3 Inledning

Det har i den allmänna debatten hävdats att det inte går att lagstifta bort vinstintresset från vård, skola och omsorg. Detta stämmer inte. Det som krävs är den politiska viljan att sätta välfärdens kvalitet och likvärdighet före privata vinstintressen. I denna motion presenterar Vänsterpartiet förslag till lagändringar för hur en vinstbegränsning kan låta sig göra.

En förutsättning för en riktigt bra skola, vård och omsorg är att ägarna och huvudmännen fokuserar på det viktigaste. Kvaliteten och behoven ska alltid komma i första rummet, inte möjligheten att berika sig på verksamheten. I skola och förskola ska det finnas utbildad personal så att varje barn får det stöd han eller hon behöver. När vi besöker vårdcentralen eller flyttar in på ett äldreboende ska vi kunna känna trygghet i att det är de behov vi har som avgör vilket stöd vi får. Ingen ska någonsin bemötas utifrån hur lönsam hon eller han anses vara.

För att nå dit behöver välfärden avkommersialiseras. Både den offentligt och den privat drivna välfärden måste mer än i dag fokusera på behov, kvalitet och likvärdighet, och mindre på efterfrågan och kortsiktig lönsamhet.

Den modell som föreslås i denna motion är utformad så att centrala delar av välfärden befrias från kommersiella intressen och verksamheterna kan fördelas dit de bäst behövs, samtidigt som alternativa utförare får goda möjligheter att driva sin verksamhet. De av dagens vinstsyftande företag som är intresserade av att vara med och utveckla välfärden även utan vinstsyfte, kan då välja att övergå till en särskild bolagsform där vinsten inte är styrande. Genom att använda denna bolagsform, som redan finns men som i dag sällan används, löser vi även problemet att riskkapitalbolag via uppköp och försäljning av företag gör vinstuttag från skattemedel.

4 Avkommersialisering för ökad kvalitet

Välfärdens syfte är att ge oss en bra vård när vi blir sjuka, en god omsorg när vi inte kan klara vardagen på egen hand och i klassrummet ska varje elev ges möjlighet att växa och utvecklas. Det är de behov vi har i livets olika delar som ska styra välfärden. I dag har dock stora delar av välfärden tagits över av företag som i stället driver verksamheten med syftet att maximera sin vinst. Välfärden har kommersialiserats, vilket innebär att välfärden som helhet har påverkats, inte bara den enskilda vårdcentralen eller skolan. Till exempel har man i vissa verksamheter öppnat för gräddfiler och tilläggstjänster så att den som har råd kan köpa sig en bättre välfärd än andra. Det innebär att välfärden dras isär. På sikt leder det till olika kvalitet på den välfärd som alla har rätt till, eftersom stora grupper tappar intresset av att upprätthålla en bra grundnivå när de ändå har råd att köpa sig något bättre. I takt med att vinstintresset har släppts in i välfärden har den anpassats allt mer efter företagen och det har införts allt mer av marknadsstyrning.

Kommersialiseringen påverkar också den offentliga verksamheten. I konkurrensen bedrivs en ständig press på kostnader nedåt, där såväl verksamhetens innehåll som kvalitet påverkas i en ständigt nedåtgående spiral. Även den kommunala organisationen påverkas då utförar- och beställarmodeller numera är vardagsmat i det offentliga.

Med vinst avses i det här sammanhanget överskott från näringsverksamhet. I vissa fall ges det som en årlig utdelning, i andra fall tar ägarna ut vinsten när företaget säljs efter att man under några år har investerat skattemedel i det. Det senare är vanligt när ägaren är ett riskkapitalbolag och förklarar varför det kan se ut som att vissa välfärdsföretag inte delar ut någon vinst. Det är värt att påpeka att verksamheter naturligtvis kan gå med överskott även i system utan vinstsyftande aktörer. Men där stannar dessa resurser i välfärden och bidrar till högre kvalitet – ett av många skäl till att välfärden blir bättre om den avkommersialiseras.

I en välfärd i offentlig regi kan varje skattekrona gå till att höja kvaliteten och allt överskott återinvesteras i verksamheten. Genom att inte skicka stora

Fel! Okänt namn på

delar av resurserna till vinst åt ägarna finns större möjligheter att skapa bästa möjliga omsorg, skola och vård. Offentligt driven välfärd har högre personaltäthet än privat. Till exempel har offentligt drivna äldreboenden enligt Socialstyrelsen mer än 10 procent fler anställda per äldre jämfört med de privat drivna. Och lärartätheten är i snitt 20 procent högre i kommunala gymnasieskolor än i de fristående (SCB 2012). Ett annat sätt att pressa lönekostnaderna är att ha lägre andel utbildad personal. I de kommunala förskolorna har 56 procent en pedagogisk högskoleutbildning och endast 4 procent saknar utbildning för arbete med barn. I de fristående förskolorna däremot har bara 43 procent en pedagogisk högskoleutbildning och 11 procent saknar utbildning för arbete med barn (Skolverket 2011).

Att våra gemensamma resurser går till vinster åt företagsägarna blir än mer problematiskt eftersom de flesta av de större aktörerna ägs av riskkapitalbolag. Dessa använder ofta avancerade upplägg för att undvika beskattning. En av Skatteverkets studier visade att 23 av 25 bolag som köpts upp av riskkapitalbolag inte betalade skatt efter uppköpet. Samhället förlorar alltså i två steg – först när våra gemensamma resurser försvinner till vinst, därefter när riskkapitalbolagen genom kryphål i lagstiftningen undviker att betala skatt på denna vinst.

I en avkommersialiserad välfärdssektor undviks också vinstintressets press nedåt på arbetsvillkor och löner. Det är ingen slump att andelen personal som bara har timanställning är mer än dubbelt så stor i den privat drivna hemtjänsten som i den kommunala.

Förutom större möjlighet att direkt förbättra villkor och löner, skulle en avkommersialiserad välfärd innebära ökade möjligheter att anställa personal i stället för att låta pengar försvinna till vinster åt ägarna. Det skulle minska stressen, vilket både anställda och brukare tjänar på.

Genom att ta bort de kommersiella intressena skapas ett fokus på välfärdens kvalitet och jämlikhet. Det är det som ska styra välfärden, inte vad som ger mest vinst till ägarna. Dagens vinstdrift innebär att välfärden varje år läcker pengar som hade kunnat användas till resurser som bättre behövs i välfärden.

5 Så skapar vi en välfärd fri från kommersiella intressen

Endast genom en generell välfärd fri från kommersiella intressen kan hög kvalitet för alla garanteras. Resurserna till vård, skola och omsorg liksom andra verksamheter är begränsade och ska fördelas så att de går till dem som behöver dem mest. Den som är i störst behov av vård ska prioriteras och de skolor där eleverna behöver mest stöd ska också ha resurser att kunna ge mer stöd. Kvaliteten ska vara hög och likvärdig oavsett var man bor. Sådana principer för hur vi använder skattemedlen beslutar vi om demokratiskt och välfärden ska organiseras så att det också blir de principerna som faktiskt styr

verksamheten. Därför bör grundläggande princip vid fördelning av skattemedel till vård, skola och omsorg vara att detta ska ske efter människors behov och inte efter företags möjligheter till lönsamhet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det finns i svensk lagstiftning inte någon rätt för enskilda eller privata bolag att få fri tilldelning av offentliga medel. Varken i våra grundlagar, Europakonventionen eller inom EU-rätten finns några bestämmelser som hindrar begränsningar av vinstintressen inom den offentligt finansierade välfärden. Våra förslag beaktar regeringsformens bestämmelser om egendomsskydd och näringsfrihet, liksom EU-rättens krav på att lagstiftningen inte utformas på ett sätt som diskriminerar enskilda eller bolag i andra medlemsländer.

För att välfärdens kvalitet alltid ska komma i första rummet måste styrningen av såväl välfärdens enskilda delar, som välfärden som helhet, fokusera på att just stärka kvaliteten och möta de behov som finns. Detta ska gälla för alla, inte bara för de mest lönsamma medborgarna.

Vänsterpartiet vill avkommersialisera välfärden genom att reglera under vilka förhållanden skattemedlen kan gå till icke-offentliga välfärdsutövare, dvs. sådana som inte drivs av kommuner, landsting eller staten. Förslagen i denna motion innebär inte övertaganden av privat verksamhet eller att fortsatt drift av redan befintlig verksamhet omöjliggörs. Modellen som föreslås innebär däremot att vissa förutsättningar för att bedriva verksamheten ändras genom lag. Förändringarna som föreslås gäller skattefinansierad välfärd. De fall där någon vill starta välfärdsverksamheter som finansieras privat i stället för med skattemedel berörs alltså inte. Förslagen gäller kärnverksamheten inom vård, skola och omsorg, vilket här avser sjukhus och vårdcentraler, skolor och förskolor samt äldreomsorg. Förslagen ska ses som en sammanhållen helhet.

5.1 Inga skattemedel till vinstsyftande företag

Vänsterpartiet vill lagstifta om att skattebetalarnas pengar inte ska kunna gå till vinstsyftande eller vinstutdelande företag verksamma i kärnverksamheterna inom vården, äldreomsorgen, skolan och förskolan.

Icke vinstdrivande kooperativa företag och ideellt drivna utövare i övrigt ska fortsatt kunna ges offentliga medel för att bedriva sin verksamhet på dessa områden om de driver den utan vinst. Vi menar alltså att icke-offentliga aktörer som i dag är verksamma även i fortsättningen kan beviljas skattefinansiering om de – utöver andra relevanta krav på sådana utförare – bedriver sin verksamhet utan vinstsyfte och vinstutdelning, och vid behov övergår till en ägarform som säkerställer detta. De som däremot endast är ute efter att göra en vinst på skattepengar förlorar i och med våra förslag intresset för att verka i dessa sektorer.

Avgörande i lagstiftningen ska vara att alla skattemedel kommer välfärdens brukare till godo, dvs. eleverna, de äldre, patienterna eller motsvarande.

För de verksamheter som tar emot skattemedel ska det inte vara tillåtet med vinstuttag i någon form, med undantag för visst överskott ungefärligen

Fel! Okänt namn på

motsvarande en minskning av värdet på insatt kapital. Det ska inte vara möjligt för vinstsyftande företag att bedriva verksamhet med skattemedel i kärnverksamheterna inom vård, skola och omsorg. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vidare menar vi att det inte ska vara tillåtet med dolda vinstuttag via oskäligt höga styrelsearvodet och chefslöner, vinster som döljs bokföringsmässigt genom intern prissättning, lån inom koncern och holdingbolag, eller liknande.

En helhetsbedömning ska göras om syftet med verksamheten. Här kan författningskommentarerna till proposition 2004/05:145 ge vägledning:

Landstingen bör därutöver göra en helhetsbedömning av de syften som verksamheten kan antas ha. Ger prövningen – grundad på arten av tidigare verksamhet m.m. – vid handen att ägarna, trots innehållet i alla relevanta handlingar, kan antas, direkt eller indirekt, komma att ta ut vinst ur verksamheten, får något överlämnande av driften av sjukhuset inte ske.

Redan i dag finns en bolagsform preciserad i 32 kap. aktiebolagslagen. Det handlar om s.k. aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning, en bolagsform som sällan är använd. Den mycket begränsade utdelning som denna bolagsform tillåter till ägarna motsvarar på sin höjd bankränta. Med andra ord innebär den att vinstintresset avlägsnas som driftsmotiv för verksamheten och välfärden slutar läcka resurser. Vinst kan inte plockas ut genom att omvandla ett sådant bolag till annan form av bolag och det finns även bestämmelser som reglerar fusion, likvidation och interna överföringar inom koncernen. Det innebär ett slut för riskkapitalbolagens metoder att utan vanligt vinstuttag ändå slussa ut skattemedel från verksamheten.

Vänsterpartiet menar att allt överskott ska stanna i verksamheten och sparas eller återinvesteras. Därför bör en vinstbegränsning införas som innebär att eventuell icke-offentlig verksamhet som huvudregel ska bedrivas av aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning enligt 32 kap. aktiebolagslagen, alternativt av ideella aktörer och/eller icke vinstdrivande kooperativ. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

För att säkra att överskottet verkligen stannar i verksamheten kan kraven i 32 kap. aktiebolagslagen skärpas för de aktuella verksamheterna när det gäller definition av vinstuttag och värdeöverföring. Förtydliganden kan också behöva göras för att förenkla överlåtelse av bolag med begränsad vinstutdelning till det offentliga, i fall då de privata utövarna vill avveckla verksamheten.

Oavsett aktörernas val har staten, kommuner och landsting/regioner ansvar för att ge medborgare rätt till vård, utbildning och omsorg. En övergripande lagstiftning mot att skattefinansiera privata vinstsyftande företag inom vård, skola och äldreomsorg ska naturligtvis inbegripa konsekvensändringar i annan berörd lagstiftning.

Regeringen bör återkomma med förslag till ändring av 32 kap. aktiebolagslagen, samt genomföra konsekvensändringar i berörda delar av skollagen och hälso- och sjukvårdslagen, i enlighet med det ovan anförda. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5.2 Vård skola och omsorg där den behövs

Demokratiska beslut och noggranna bedömningar av behoven blir en förutsättning för att ge skattepengar till nya, icke vinstdrivna välfärdsverksamheter. Så skapar vi en jämlik välfärd och värnar skattemedlen.

Vänsterpartiet har en rad förslag som rör etableringen av fristående skolor och utvecklar dessa i vår särskilda motion Vinster i fristående skolor (2012/13:Ub208). Utöver dessa förslag föreslår vi att huvudmannen för en välfärdsverksamhet, dvs. kommunen, landstinget eller staten, ska besluta när och var icke-offentliga aktörer får etableras. Detta ska gälla för den skattefinansierade skolan, äldreomsorgen och hälso- och sjukvården. När det finns ett behov av alternativ pedagogik, behandling eller motsvarande kan icke-offentliga aktörer ges tillstånd att driva detta. Men dessa aktörer ska inte själva kunna bestämma var de ska driva en skattefinansierad verksamhet. Nuvarande lag om valfrihetssystem handlar bara om företags valfrihet, inte om t.ex. patienters valfrihet.

Med Vänsterpartiets förslag kan icke-offentliga aktörer som bidrar till välfärden fortsatt få skattefinansiering, samtidigt som välfärden blir mer sammanhållen och jämlik. Därmed löses problemet med den överetablering i rikare områden som i dag sker på resurssvaga områdens bekostnad. Det blir möjligt att fördela välfärdens resurser efter behov i stället för efter olika gruppers varierande lönsamhet.

Lagen om valfrihetssystem (LOV) ger i dag företag rätt att själva bestämma var och när de startar vissa verksamheter för skattepengar. Mot bakgrund av ovanstående bör lagen om valfrihetssystem (2008:962), samt berörda delar i skollagen och hälso- och sjukvårdslagen upphävas. Detta bör riksdagen besluta.

Vidare bör ändringar av skollagen samt hälso- och sjukvårdslagen genomföras så att huvudmannen för en välfärdsverksamhet ska besluta när och var icke-offentliga aktörer får etableras. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I de fall då huvudmannen, alltså en kommun eller ett landsting, beslutat om etablering av icke-offentlig aktör ska det vara fråga om ett aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning enligt 32 kap. aktiebolagslagen med de tidigare föreslagna ändringarna beaktade. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 25 september 2012

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Eva Olofsson (V)

Ulla Andersson (V)

Hans Linde (V)

Mia Sydow Mölleby (V)